

دانشگاه تهران
پردیس قم
دانشکده‌ی فقه و فلسفه

بررسی حقوق حیوانات در فقه امامیه، حقوق ایران و اسناد بین‌المللی

نگارش:

مسعود حدادی

استاد راهنما:

دکتر محمد ادیبی‌مهر

استاد مشاور:

حجة الاسلام دکتر احمد مرادخانی

پایان‌نامه جهت دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد
در رشته‌ی فقه و مبانی حقوق اسلامی

شهریور ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم بہ:

حضرت علی بن موسی الرضا علیہ السلام
"ضامن آہو"

و

کریمہی اہلیت حضرت فاطمہی علیہا السلام معصومہ

و

پدر و مادر عزیزم

کہ در ہمہی مراحل زندگی پشتیبان من ہستند

ج

تقدیر و تشکر

ایزدیکتا را سپاس می‌گویم که به این حقیر توفیق نثارش این اثر را عنایت فرمود؛ با این وجود، به استناد
”من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق“، بر خود لازم می‌دانم از کلیه ی عزیزانی که در به ثمر رسیدن این اثر به
نحوی مؤثر بوده‌اند تشکر و قدردانی کنم.

دردوین این اثر از راهنمایی‌های اساتید ارجمند جناب آقای دکتر محمد ادیبی مهر و حجت الاسلام دکتر احمد
مرادخانی بهره‌بردم.

همچنین از کلیه ی دوستانی که در تهیه ی این اثر نقش داشتند به ویژه هم‌اتاقی عزیزم، جناب آقای دکتر
مصطفی مسعودیان کمال تشکر و قدردانی را دارم.

سلامتی و توفیق روزافزون ایشان را از دگاه احدیت خواستارم.

چکیده

در دین اسلام حیوانات دارای حقوق هستند و انسان مجاز نیست هر نوع استفاده و بهره‌وری از آن‌ها داشته باشد چرا که حیوانات نیز درک و شعور داشته و صاحب روح می‌باشند. همچنین اهمیت حفظ حیات وحش و اثرات منفی منقرض شدن نسل حیوانات بر کسی پوشیده نیست.

در راستای لزوم حمایت از حقوق حیوانات و حفاظت از حیات وحش می‌توان به قاعده‌ی عدالت، قاعده‌ی لاضرر و قاعده‌ی اتلاف تمسک جست؛ در کتاب و سنت نیز به حقوق حیوانات توجه زیادی شده است و دلایل عقلی نیز بر این مطلب تأکید دارند.

از منظر فقه‌های شیعه حیوانات از حقوق مختلفی برخوردار هستند. حق حیات حیوانات مورد احترام است و کشتن حیوانات جز در موارد خاصی آن هم برای استفاده‌ی معقول و منطقی اجازه داده نشده است. شکار و صید حیوان از روی تفریح و سرگرمی حرام است و برای شکار از نظر زمان و مکان و وسیله‌ی شکار محدودیت‌هایی وجود دارد.

نفقه‌ی حیوان که شامل غذا، آب، محل زندگی، بهداشت و درمان می‌شود، بر مالک واجب است. در بعضی موارد تأمین نفقه‌ی حیوان وظیفه‌ی حاکم شرع و در مواردی هم به صورت واجب کفایی بر عهده‌ی عموم مسلمین است. امنیت جسمی و روحی - روانی حیوان نیز یکی دیگر از حقوق حیوانات می‌باشد. بر این اساس استفاده و بهره‌وری بیش از توان حیوان و هر نوع رفتاری که موجب آزار و اذیت و تعذیب حیوان گشته، جایز نیست.

در این تحقیق که به روش توصیفی - تحلیلی نگارش یافته است ابتدا مفهوم حقوق حیوانات، صاحب حق بودن حیوانات و مبانی فقهی حقوق حیوانات روشن شده و در ادامه حقوق حیوانات در فقه شیعه بررسی می‌شود. و در نهایت، تدابیر حمایتی از حقوق حیوانات در حقوق موضوعه ایران و اسناد بین‌المللی مورد تحلیل و بررسی قرار خواهد گرفت.

واژگان کلیدی:

حقوق حیوانات، محیط زیست، مبانی فقهی، حقوق ایران، اسناد بین‌المللی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
-------	------

کلیات.....	۱
------------	---

۱- بیان مسئله.....	۱
--------------------	---

۲- سؤالات تحقیق.....	۲
----------------------	---

۱-۲- سؤالات اصلی.....	۲
-----------------------	---

۲-۲- سؤالات فرعی.....	۲
-----------------------	---

۳- فرضیات تحقیق.....	۳
----------------------	---

۴- پیشینه‌ی تحقیق.....	۴
------------------------	---

۵- اهداف و ضرورت تحقیق.....	۶
-----------------------------	---

۶- ابعاد کاربردی تحقیق.....	۶
-----------------------------	---

۷- روش تحقیق.....	۷
-------------------	---

۸- چشم‌انداز تحقیق.....	۷
-------------------------	---

فصل اول: مفاهیم، پیشینه و مبانی حقوق حیوانات.....	۸
---	---

مبحث اول: مفاهیم.....	۸
-----------------------	---

گفتار اول: مفهوم حق و حقوق.....	۸
---------------------------------	---

۱-۱- معنای لغوی حق.....	۸
-------------------------	---

۱-۲- معنای اصطلاحی حق.....	۹
----------------------------	---

۱-۲-۱- حق در فقه	۹
۱-۲-۲- حق در حقوق	۱۱
گفتار دوم: حقوق حیوانات.....	۱۳
۱-۱- مفهوم حقوق حیوانات	۱۳
۱-۱-۱- رشته‌ی حقوق حیوانات.....	۱۳
۱-۱-۲- امتیاز و منافع حیوانات.....	۱۳
۲-۱- صاحب حق بودن حیوانات.....	۱۴
مبحث دوم: پیشینه‌ی حقوق حیوانات در ایران.....	۱۷
گفتار اول: حقوق حیوانات در ایران باستان	۱۸
گفتار دوم: حقوق حیوانات در ایران بعد از اسلام.....	۲۱
مبحث سوم: مبانی فقهی حقوق حیوانات.....	۲۲
گفتار اول: اصول و قواعد فقهی	۲۳
۱-۱- اصل عدالت.....	۲۴
۲-۱- قاعده‌ی لاضرر	۲۶
۳-۱- قاعده‌ی ائتلاف.....	۲۹
گفتار دوم: سنت.....	۳۱
گفتار سوم: دلیل عقلی	۳۳
۱-۱- مستقلات عقلی.....	۳۳
۲-۱- غیر مستقلات عقلی	۳۴
گفتار چهارم: کتاب.....	۳۵

۱-۱- فساد در زمین.....	۳۵
۲-۱- نهی از اسراف و تبذیر.....	۳۶
۳-۱- نجات جان حیوانات.....	۳۷
۴-۱- سرپرستی خزائن زمین.....	۳۷
فصل دوم: حقوق حیوانات در فقه امامیه.....	۳۹
مقدمه.....	۳۹
مبحث اول: حق حیات.....	۴۲
گفتار اول: کشتن حیوانات.....	۴۴
گفتار دوم: شکار و صید حیوانات.....	۴۷
گفتار سوم: ذبح حیوان.....	۵۱
۱-۱- حقوق حیوان هنگام ذبح.....	۵۵
۲-۱- کندن پوست حیوان بلافاصله پس از ذبح.....	۵۸
۳-۱- ذبح حیوان در برابر حیوان دیگر.....	۶۰
۴-۱- فلج کردن حیوان قبل از ذبح.....	۶۱
گفتار چهارم: پی کردن حیوان.....	۶۳
گفتار پنجم: سوزاندن حیوانات.....	۶۵
گفتار ششم: سنتهای خرافی اعراب نسبت به کشتن حیوانات.....	۶۷
۱-۱- پی کردن حیوان (معاقره).....	۶۷
۲-۱- نشان کردن حیوانات (صبر).....	۶۷
مبحث دوم: حق نفقه.....	۶۸

گفتار اول: تغذیه‌ی حیوان..... ۷۰

۱-۱- وظیفه‌ی مالک..... ۷۱

۲-۱- وظیفه‌ی حاکم شرع..... ۷۵

۳-۱- وظیفه‌ی عموم مردم..... ۷۸

گفتار دوم: مکان نگهداری حیوان..... ۸۲

گفتار سوم: بهداشت و درمان حیوان..... ۸۵

۱-۱- بهداشت محل زندگی و بدن حیوان..... ۸۵

۲-۱- دارو و درمان حیوان..... ۸۵

مبحث سوم: حق امنیت..... ۸۶

گفتار اول: امنیت جسمی..... ۸۷

۱-۱- استفاده و بهره‌وری بیش از حد..... ۸۷

۱-۱-۱- رعایت توان و طاقت حیوان در بهره‌وری..... ۸۸

۲-۱-۱- بهره‌وری و به خطر افتادن سلامتی حیوان..... ۹۰

۳-۱-۱- خسته کردن حیوان..... ۹۳

۲-۱- آزار و اذیت حیوان..... ۹۴

۱-۲-۱- زدن حیوان..... ۹۵

۲-۲-۱- داغ نهادن بر حیوان..... ۹۷

۳-۲-۱- به جنگ انداختن حیوانات (تحریش)..... ۹۹

۴-۲-۱- اخصاء حیوان (عقیم سازی)..... ۱۰۰

گفتار دوم: امنیت روحی - روانی حیوان..... ۱۰۱

۱-۱- وابستگی عاطفی بین مادر و فرزند ۱۰۲

۲-۱- حفظ امنیت روحی - روانی در بهره‌وری و ذبح حیوان ۱۰۴

۱-۲-۱- تیز نکردن چاقو در برابر حیوان ۱۰۴

۲-۲-۱- نشان ندادن چاقو به حیوان ۱۰۵

۳-۲-۱- با ملایمت بردن حیوان به کشتارگاه ۱۰۵

۴-۲-۱- با مدارا خواباندن ۱۰۶

۵-۲-۱- ذبح نکردن حیوانات در برابر هم ۱۰۶

۶-۲-۱- نکشتن حیوان توسط پرورش دهنده آن ۱۰۷

۳-۱- ممنوعیت توهین و لعن حیوان ۱۰۷

فصل سوم: حقوق حیوانات در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی ۱۰۹

مقدمه ۱۰۹

مبحث اول: حقوق حیوانات در حقوق ایران ۱۱۰

گفتار اول: قوانین راجع به حقوق حیوانات ۱۱۱

۱-۱- قوانین مادر ۱۱۱

۱-۱-۱- قانون اساسی ۱۱۱

۲-۱-۱- قانون مدنی ۱۱۳

۳-۱-۱- قانون مجازات اسلامی ۱۱۳

۴-۱-۱- قانون برنامه‌ی پنج ساله‌ی پنجم توسعه ۱۱۵

۲-۱- قوانین خاص ۱۱۵

۱-۲-۱- قانون شکار و صید ۱۱۵

- ۱۱۶-۲-۲- قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست.....
- ۱۱۷-۳-۲- قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی.....
- ۱۱۷-۴-۲- لایحه‌ی قانون مجازات صید غیر مجاز.....
- ۱۱۷-۵-۲- قانون آب و نحوه‌ی ملی شدن آن.....
- ۱۱۷-۶-۲- قانون نظارت شرعی بر ذبح و صید.....
- ۱۱۷-۷-۲- قانون تشدید مجازات قاچاق اسلحه و مهمات.....
- ۱۱۷-۸-۲- قانون حفاظت دریا و رودخانه‌های مرزی از آلودگی.....
- ۱۱۸-۳- آیین نامه‌های راجع به حقوق حیوانات.....

گفتار دوم: سازمان‌ها و نهادهای مربوط به حقوق حیوانات..... ۱۱۸

- ۱۱۸-۱- سازمان حفاظت محیط زیست.....
- ۱۱۹-۲- سازمان شیلات ایران.....
- ۱۱۹-۳- سازمان دامپزشکی کشور.....
- ۱۱۹-۴- انجمن حمایت از حیوانات.....

نتیجه‌گیری..... ۱۲۰

مبحث دوم: حقوق حیوانات در اسناد بین‌المللی..... ۱۲۱

مقدمه..... ۱۲۱

گفتار اول: حقوق حیوانات در اسناد بین‌المللی خاص..... ۱۲۳

- ۱۲۴-۱- کنوانسیون مربوط به تالاب‌های بین‌المللی.....
- ۱۲۵-۲- کنوانسیون مربوط به تجارت بین‌المللی گونه‌های جانوری.....
- ۱۲۶-۳- کنوانسیون راجع به حفاظت از گونه‌های مهاجر حیوانات وحشی.....

۱-۴- کنوانسیون تنوع گونه‌های زیستی ۱۲۷

گفتار دوم: حفاظت از حیوانات در اسناد بین‌المللی عام ۱۲۸

۱-۱- اعلامیه‌ی کنفرانس سازمان ملل متحد درباره محیط زیست ۱۲۸

۱-۲- منشور جهانی طبیعت ۱۲۸

۱-۳- اعلامیه‌ی ریو در مورد محیط زیست و توسعه ۱۲۹

نتیجه‌گیری ۱۳۱

پیشنهادها ۱۳۵

منابع و مأخذ ۱۳۶

کتاب‌ها ۱۳۶

پایان نامه‌ها ۱۴۴

پیوست یک ۱۴۶

مفاد بیانیه جهانی حقوق حیوانات ۱۴۶

کلیات

۱- بیان مسئله

دین اسلام همانگونه که ارتباط انسان با خداوند و جامعه‌ی انسانی را بیان کرده است، چگونگی ارتباط و نحوه‌ی رفتار انسان با طبیعت و حیوانات را نیز مشخص کرده است.

حیوانات پس از انسان، جزء آن موجوداتی می‌باشند که متحرک بالاراده بوده و دارای درجه‌ای از درک و شعور می‌باشند. و از جهات گوناگون نقش مهمی در محیط زیست و زندگی انسان‌ها ایفا می‌کنند. خداوند همه جهان و موجودات را مسخر انسان کرده است تا از همه امکانات لازم، برای رسیدن به کمال خویش، برخوردار باشد. ولی، گاهی انسان از این نعمت مسخر بودن حیوانات سوء استفاده کرده و از هر گونه ظلم و تعدی به حیوانات فروگذاری نمی‌کند.

در سال‌های اخیر حمایت از حقوق حیوانات به یک موضوع مهم تبدیل شده است. انجمن‌هایی در سراسر جهان برای حمایت از حقوق آن‌ها به وجود آمده است؛ و گاه‌آ ایراد و اشکال‌هایی به دین اسلام به خاطر بعضی از احکام آن، مثل ذبح حیوان و صید زنده‌ی ماهی مطرح می‌کنند. که جا دارد حقوق حیوانات در دین اسلام به صورت دقیق بررسی، جمع‌آوری و بیان شود؛ تا هم شبهات مطرح شده در این زمینه جواب داده شود و هم جاودانگی و غنی بودن دین اسلام در تمام جهات برای جهانیان روشن گردد.

همچنین حفاظت از حیات وحش جانوری و زیستگاه آنان بدون همکاری‌های بین‌المللی تحقق پیدا نخواهد کرد؛ چرا که بعضی از حیوانات مخصوصاً پرندگان دائماً داخل یک مرز زیست نمی‌کنند بلکه به صورت مرتب در حال کوچ کردن می‌باشند. خراب کردن زیستگاه حیوانات و شکار بی‌رویه آنها موجب به خطر افتادن نسل بعضی از آن حیوانات خواهد شد. لذا همبستگی بین‌المللی برای حفاظت از حیات وحش و زیستگاه آنها ضروری به نظر می‌رسد. علاوه بر این تجارت بین‌المللی بعضی از حیوانات به یک شغل پر درآمدی تبدیل شده است که انگیزه‌ی شکار هر چه بیشتر حیوانات را دو چندان می‌کند. در این زمینه نیز همکاری بین‌المللی برای جلوگیری از تجارت گونه‌های نادر و ایجاد محدودیت‌های گمرکی در تجارت حیوانات ضرورت دارد.

در دین اسلام، به ویژه فقه شیعه، حقوق حیوانات در قالب احکام خمس بیان شده است. و تکالیفی بر عهده‌ی مالکان آنها و حتی حاکم شرع و در مواردی بر عهده عموم مسلمین گذاشته شده است. به گونه‌ای که

بعضی از این تکالیف با ضمانت اجرای کیفری دنیوی حمایت می‌شوند و بعضی ضمانت اجرای اخروی دارند. در هر صورت رعایت این حقوق، برای اینکه انسان به سعادت دنیوی و اخروی نائل شود، ضروری می‌باشد.

در حقوق ایران نیز قوانین و مقرراتی برای حمایت از حیوانات مقرر شده است که اغلب این قوانین برای حفاظت از حیات وحش و حیوانات وحشی می‌باشد. و مهمترین سازمانی که نظارت و اجرای قوانین مربوط به حیوانات را در ایران بر عهده دارد سازمان حفاظت محیط زیست می‌باشد. با وجود اینکه فقه شیعه در مورد نفقه‌ی حیوانات، نحوه‌ی نگهداری، حمل و نقل، بهداشت محل نگهداری حیوانات اهلی تاکید بیشتری دارد. ولی در حقوق ایران جای خالی این مقررات دیده می‌شود.

۲- سؤالات تحقیق

۱-۲- سؤالات اصلی

۱-۱-۲- حقوق پذیرفته شده در فقه شیعه برای حیوانات چیست؟ و چه وظایف و تکالیفی بر عهده‌ی مالک حیوان گذاشته شده است؟

۲-۱-۲- در قوانین جمهوری اسلامی ایران و جامعه‌ی بین‌الملل چه تدابیر حقوقی جهت حمایت از حقوق حیوانات اندیشیده شده است؟

۲-۲- سؤالات فرعی

۱-۲-۲- آیا حیوانات نیز می‌توانند صاحب حقوق باشند؟ و اطلاق حقوق بر آنها به چه معناست؟

۲-۲-۲- حمایت از حقوق حیوانات بر چه اصول و مبنایی از ادله اربعه استوار است؟

۳-۲-۲- قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران چه اشکال و نواقصی نسبت به حقوق حیوانات دارد؟

۴-۲-۲- همکاری‌های بین‌المللی ایران در رابطه با حفاظت از حیات وحش و حقوق حیوانات چگونه بوده

است؟

۳- فرضیات تحقیق

۱- در فقه امامیه حتی حیوانات نیز دارای حقوقی همچون حق نفقه و حق امنیت وغیره هستند. مسلماً

مالک حیوان در استفاده و بهره‌وری از حیوانات مطلق العنان نبوده و آزار و اذیت بدون دلیل حیوانات و ظلم به

آنها جایز نیست. لذا با توجه به جامعیت فقه اسلامی، وظایفی از جمله رسیدگی به آب و غذای حیوانات، آزار و

اذیت نکردن آنها و کار نکشیدن بیش از توان آنها بر عهده‌ی مالک گذاشته شده است. و در یک جمله، دین اسلام رابطه انسان با حیوانات را نیز نظم بخشیده است.

۲- در ایران قوانین و مقرراتی در مورد شکار و صید حیوانات به تصویب رسیده است. درمجامع بین‌المللی نیز بیانیه‌ی جهانی حقوق حیوانات به عنوان یک اعلامیه منتشر شده است.

۳- احکامی که برای رعایت حال حیوانات وضع شده است، بیانگر این است که آنها صاحب حق می‌باشند. و صاحب حق بودن حیوانات به این معناست که انسان در برابر این نعمت‌های الهی وظایف و تکالیفی دارد.

۴- در کتاب و سنت توصیه‌های زیادی به داشتن رفتار عادلانه وارد شده و از ظلم و ستم به هر شکلی نهی شده است. همچنین اصول و قواعد کلی مثل قاعده‌ی لاضرر در فقه وجود دارد که می‌توان برای مبانی حقوق حیوانات به آنها تمسک جست.

۵- در حقوق ایران با تصویب قوانین و مقررات نسبت به حفاظت از حیات وحش قدم‌های خوبی برداشته شده است؛ ولی در مورد حقوق حیوانات اهلی مثلاً به جنگ انداختن حیوانات و حمل و نقل آنها هیچ محدودیتی مقرر نشده است. و مالکین حیوانات به هر شکلی می‌توانند از حیوان مملوک خود استفاده کنند و کسی نمی‌تواند جلوی تصرف ظالمانه‌ی او را بگیرد.

۶- به نظر می‌رسد عملکرد بین‌المللی ایران برای عرضه و نشان دادن مقررات بی‌نظیر اسلام در مورد حقوق حیوانات به جهانیان ضعیف باشد.

۴- پیشینه‌ی تحقیق

در کتب حدیثی شیعه روایات زیادی درمورد حقوق حیوانات وجود دارد؛ حتی باب مستقلی به حقوق حیوانات اختصاص داده شده است. شیخ حر عاملی در کتاب وسائل شیعه^۱ روایات مربوط به حقوق حیوانات را در باب «حقوق الدابة الواجبة و المندوبة» آورده است. همچنین ملا محسن فیض کاشانی نیز در کتاب الوافی و

۱- حرّعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعة، جلد ۱۱ صفحه‌ی ۴۷۸

الشافی^۱ خود بابتی را به این دسته از روایات اختصاص داده است. و در کتب حدیث دیگری مانند بحار الانوار و کافی^۲ شیخ کلینی در باب الدواجن به این موضوع پرداخته شده است.

فقه‌های شیعه در لابلای مباحث فقهی خود هر جا که به تناسب سخنی از حیوانات به میان آمده است به مدارا کردن باحیوانات و حقوق آنها پرداخته‌اند. به عنوان مثال در بحث جواز تیمم در فرض خوف عطش انسان و حیوان، در کتاب طهارت برای بیان حیوان‌های پاک و نجس، نیم خورده حیوانات، و در باب نماز در مسأله سجود بر برآمدگی زین اسب، و در باب زکات در مسأله اموالی که زکات بر آنها واجب است، و در باب جهاد درباره پی کردن حیوانات، و در باب حج در بررسی احکام احرام و احکام مخصوص به چهارپایان [که در آن روزگار به عنوان وسیله نقلیه از آنها بهره می‌برده‌اند]، و در باب شکار و ذبح شرعی حیوانات حلال گوشت، و در باب خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها (اطعمه و اشربه)، و در بقیه‌ی بابها به تناسب بحث شده است. ولی در هیچ کتب فقهی عنوان یا باب مستقلی در این زمینه به رشته‌ی تحریر نیامده است.

از محققان معاصر تلاش‌هایی در جمع‌آوری نظرات فقها و مدون کردن آنها تحت عنوان حقوق حیوانات صورت گرفته است که جای تشکر و قدردانی از آنها وجود دارد. در ذیل به مهم‌ترین این موارد اشاره می‌شود.

- فریدونی، حسین، پایان نامه مقطع دکتری، «بررسی حقوق حیوانات در اسلام و قوانین روز»، دانشگاه تهران، دانشکده‌ی دامپزشکی. این تحقیق در سال ۱۳۴۴ صورت گرفته و در آن انجمن‌ها و قوانین حمایت از حقوق حیوانات در بعضی کشورهای غربی ذکر شده است و به حقوق حیوانات از دیدگاه اسلام خیلی مختصر و بدون بیان نظرات فقها در کنار ادیان دیگر اشاره شده است.

- ایمانی مقدم، انسیه، پایان نامه کارشناسی ارشد، «حقوق حیوانات در فقه امامیه»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد. ایشان انصافاً تحقیق خوبی در این موضوع انجام داده‌اند. که یکی از مهمترین منابع فصل اول تحقیق حاضر (مبانی فقهی حقوق حیوانات) نیز بوده است.

۱- فیض کاشانی، محمد محسن ابن شاه مرتضی، الشافی فی العقائد و الأخلاق و الأحکام، باب حقوق الدابة، ج ۱، ص ۷۹۳؛ و همچنین در الوافی، باب حقوق الدابة و وظائف الركوب، ج ۲۰، ص ۸۲۹

۲- کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۶، ص ۵۳۵

- مرادی، امیر، پایان نامه‌ی مقطع کارشناسی ارشد، «بررسی مبانی فقهی حقوق حیوانات و احکام متعلق به آن»، دانشگاه تهران. که متأسفانه تحقیق انجام شده با عنوان آن خیلی تناسب ندارد چرا که در این تحقیق بیشتر به مبانی فلسفی موضوع پرداخته شده است.

- کتاب آقای ابوالقاسم مقیمی تحت عنوان «حقوق حیوانات در اسلام» در سال ۱۳۸۷ چاپ شده است. این کتاب قبلاً طی دو مقاله‌ای در مجله فقه اهل بیت نیز منتشر شده بود. در این تحقیق از مبانی فقهی حقوق حیوانات سخنی به میان نیامده است، اما در جمع‌آوری و بیان نظرات فقها تلاش خوبی صورت گرفته است.

- کتاب آقای سعید نظری توکلی تحت عنوان «حیوانات، قوانین حمایتی و حدود بهره‌وری در اسلام» که توسط انتشارات سمت در سال ۱۳۸۸ چاپ شده است. در این تحقیق نیز به مباحث فلسفی و کلامی موضوع اشاره شده است. و حقوق حیوانات از دیدگاه اسلام اعم از شیعه و سنی بررسی شده است.

با توجه به اینکه در این دو کتاب مذکور حقوق حیوانات در اسلام تبیین شده است لذا در فصل دوم تحقیق حاضر با بهره‌گیری از این دو منبع، سعی می‌شود، بحث در این موضوع تکمیل شود.

از مقالاتی هم که در این زمینه منتشر شده است عبارتند از:

- جعفری، محمدتقی، «حقوق حیوانات در فقه اسلامی»، رسائل فقهی، چاپ اول، مؤسسه نشر

کرامت، ۱۳۷۷

- پور محمدی، شیما، «گستره حقوق حیوانات در اسلام و غرب»، مجله ندای صادق، سال دهم،

شماره ۳۹ و ۴۰، زمستان ۱۳۸۴

- رشیدی، فریبرز، حقوق حیوانات، مجله دامپزشک سال چهارم، شماره ۳، سال پنجم، شماره ۱، بهار و

پاییز ۱۳۸۰

- کلانتری ارسنجانی، علی اکبر، فقه شیعه و حقوق حیوانات، مجله فقه، سال نهم، شماره ۳۳ و ۳۴

اما با توجه به گستردگی و دارای ابعاد مختلف بودن حقوق حیوانات حتی جا دارد که به عنوان یک رشته‌ی تخصصی در دانشگاه تدریس و تحصیل شود همان گونه که در کشورهای اروپایی به عنوان یک رشته در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود. لذا هنوز جای تحقیق و پژوهش در این زمینه وجود دارد.

همچنین با بررسی صورت گرفته این نتیجه بدست آمد که هیچ تحقیق مستقلی در مورد حقوق حیوانات در حقوق ایران و اقدامات بین‌المللی صورت گرفته در این زمینه، انجام نشده است. بنابراین در این تحقیق سعی می‌شود که با بررسی حقوق حیوانات در حقوق ایران و فقه شیعه و مبانی فقهی آن، کم و کاستی‌های حقوق ایران در این زمینه با منطبق شدن بر اساس فقه شیعه جبران شود. تا علاوه بر اینکه احکام مترقی و منطبق با فطرت و عدالت فقه شیعه در مورد حقوق حیوانات در ایران عملی شود، بلکه حقوق حیواناتی به دور از افراط و تفریط به دنیا عرضه شود.

۵- اهداف و ضرورت تحقیق

اگر چه در سالهای اخیر کشورهای غربی از حقوق بشر و حتی حقوق حیوانات دم می‌زنند؛ ولی در مقام عمل به انسانها به اندازه حقوقی که اسلام برای حیوانات قائل است، ارزش و احترام قائل نمی‌شوند هر کجا که منافعشان اقتضا کند، تجاوز می‌کنند، می‌کشند، آزار و اذیت می‌کنند، حتی به بچه‌ها و کودکان رحم نمی‌کنند. در حالی که دین اسلام از ۱۴۰۰ سال پیش قوانینی کامل و منطبق با انصاف در باره حیوانات مقرر فرموده است. پس اگر دین اسلام به حقوق حیوانات چنین ارزش و اهمیتی می‌دهد ارزش و اهمیت حقوق انسان‌ها را چقدر توصیه می‌کند!

با توجه به این که دین اسلام یک دین همیشگی و برای همه زمان‌ها می‌باشد لذا یک سری اصول و قواعدی تعیین کرده‌اند که تمام فروع و مسائل جدید با انطباق بر آن اصول، روشن می‌شود. در باره حقوق حیوانات نیز علاوه بر سیره عملی و گفتار ائمه معصومین (ع) اصولی کلی بیان شده است که حکم مسائل جدید با آنها مشخص می‌شود.

بنابراین مهمترین هدف تحقیق جمع بندی احکام مربوط به حقوق حیوانات از فقه شیعه و انطباق حقوق ایران با آن می‌باشد. تا با الهام از احکام اسلامی قوانین و مقرراتی عادلانه نسبت به رعایت حقوق حیوانات در ایران وضع شده و به سایر کشورهای جهان عرضه شود. همچنین عملکرد قانونگذار ایران در این زمینه بررسی شده و نقایص آن برطرف گردد.

۶- ابعاد کاربردی تحقیق

- جمع‌بندی و مدون شدن احکام مربوط به حقوق حیوانات از منظر فقه شیعه

- پیشنهاد قوانین و مقررات برای جبران نواقص قوانین ایران در مورد حقوق حیوانات

- انجام شدن یک کار فرهنگی برای حمایت از حقوق حیوانات

۷- روش تحقیق

گردآوری اطلاعات این تحقیق به صورت فیش‌برداری از منابع معتبر با مراجعه به کتابخانه‌ها و سایت‌های اینترنتی و استفاده از نرم‌افزارهای مربوطه و همچنین راهنمایی و نظر خواهی از اساتید می‌باشد. که با جمع‌بندی و تحلیل این داده‌ها به رشته‌ی تحریر در آمده است. بنابراین در نگارش این تحقیق از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده است.

۸- چشم‌انداز تحقیق

تبیین مفاهیم و مبانی موضوع یکی از ضروری‌ترین مباحثی است که ابتدائاً باید روشن شود. لذا در فصل اول این تحقیق مفهوم حق در لغت و اصطلاح، مفهوم حقوق حیوانات و مبانی فقهی آن از کتاب و سنت و عقل و قواعد فقهی تبیین شده است. در فصل دوم به حقوق حیوانات از منظر فقه شیعه اشاره شده است. برای بررسی حقوق حیوانات می‌توان از جهات مختلف، بحث را تقسیم بندی کرد. مثلاً الزام‌آور بودن یا الزام‌آور نبودن این حقوق برای اشخاص یا مشخص کردن تکالیف مالک و حاکم شرع و عموم مسلمین. اما تقسیم‌بندی در این تحقیق اینگونه بوده است که اقسام حقوق حیوانات تحت سه عنوان حق حیات، حق نفقه و حق امنیت در سه مبحث بررسی شود. در فصل سوم حقوق حیوانات در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی در دو مبحث پیگیری شده است. در مبحث اول طی دو گفتار قوانین ایران در رابطه با حقوق حیوانات و نهادها و سازمان‌های ملی مربوطه بررسی شده است. و اسناد بین‌المللی ویژه حقوق حیوانات و همچنین اسنادی که در ضمن پرداختن به محیط زیست به حقوق حیوانات نیز اشاره کرده‌اند طی دو گفتار در مبحث دوم ذکر شده است.

فصل اول: مفاهیم، پیشینه و مبانی حقوق حیوانات

مبحث اول: مفاهیم

اهمیت روشن شدن مبادی تصویری و تصدیقی،^۱ برای رسیدن به نتایج مطلوب بر کسی پوشیده نیست چرا که بعضی از کلمات در معانی مختلف و متفاوتی به کار می‌روند و مشخص نشدن معنا و مفهوم مورد نظر باعث خلط مبحث خواهد شد. لذا تبیین مفهوم بعضی از کلمات تحقیق ضروری به نظر می‌رسد. در این مبحث معنای لغوی و اصطلاحی حق و حقوق و مفهوم حقوق حیوانات در دو گفتار تبیین و روشن خواهد شد.

گفتار اول: مفهوم حق و حقوق

اصولاً بررسی معنای لغوی یک واژه یا عبارت بر معنای اصطلاحی آن تقدم دارد؛ چرا که غالباً معنای اصطلاحی یک واژه با معنای لغوی آن بی‌ارتباط نیست.

۱-۱- معنای لغوی حق

در فرهنگ لغت‌ها معانی متفاوتی برای حق ذکر شده است. از جمله «قرآن، از اسماء یا صفات خداوند، مطابقت و موافقت، ایجاد کننده به حسب حکمت، امر پیامبر اکرم(ص) و آنچه از قرآن آورده است، عدل، اسلام، مال، ملک موجود ثابت، صدق، موت و حزم»^۲ و «معادل آن در زبان فارسی هستی پایدار می‌باشد»^۳ در کاربرد فعلی نیز به معنای «وجب یا ثبت می‌باشد»^۴

این که اصل حق و معنای موضوع له آن چیست؟ چنین گفته شده است «اصل حق از مطابقت و برابری می‌باشد مثل هماهنگی در با پاشنه‌ی آن که با استقامت می‌چرخد»^۵

۱- یعنی معنا و مفهوم واژه‌ها و عبارات

۲- واسطی زبیدی، محب الدین، تاج العروس، ج ۱۳، ص ۸۰ - ۷۹

۳- جوادی آملی، عبدالله، فلسفه‌ی حقوق بشر، ص ۷۴

۴- طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۵، ص ۱۴۶؛ و ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱۰، ص ۴۹؛ و ابن فارس، ابوالحسن، ترتیب مقایس اللغة، ص ۲۴۲

۵- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، ص ۲۴۶